

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۸/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

تحلیل برخی بناهای تاریخی و مذهبی شهرستان شوشتر در پرتو سبک شناسی و معماری ایرانی اسلامی و تاثیر آن بر جلوه معنوی و فرهنگی شهرستان

عرفان لیلوی شوشتری^۱ (نویسنده مسئول)*، احسان لیلوی شوشتری^۲

۱- دانشجوی کارشناسی، گروه معماری، دانشکده فنی مهندسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، erfana.leylavi@gmail.com
شوشتر، ایران .

۲- کارشناس ارشد، گروه مدیریت دولتی، دانشکده علوم انسانی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران
ehsan.str@gmail.com

چکیده

در بیان مبانی تاریخی و مذهبی هر شهر یا دیاری عوامل مختلف فرهنگی و علمی یا سیاسی و اجتماعی خاصی دخیل می باشند از این رو که شهرستان شوشتر در دایره توجه بناها و مراکز مذهبی قابل توجهی قرار گرفته است از اهمیت موضوعی خاصی برخوردار می باشد .

لذا در امر سبک شناسی و معماری اسلامی و دیدگاه های مختلف و وجود نظریات محققان صاحب ایده و سبک های جالب و قابل توجه قلم پژوهش در این زمینه به نوشتار در آمده است تا به شیوه مطالعات کتابخانه ای و مشاهدات میدانی (در سطح شهرستان) پژوهش حاضر را که یک پژوهش تحلیلی و سبک شناسی اسلامی هست را به واکاوی و حصول نظریه همون سازد

کلمات کلیدی: بناهای تاریخی / شوشتر / سبک شناسی / معماری اسلامی / جلوه فرهنگی /

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- مقدمه

۱-۱ شوشتر شناسی

شوشتر، شهر تاریخ و تمدن کهن، در شمال استان خوزستان در دامنه رشته کوههای زاگرس قرار دارد. شوشتر ۸۳۰ کیلومتر از تهران و ۹۰ کیلومتر با اهواز فاصله دارد. علاوه بر اهواز با شهرهای دزفول، گتوند، هفت کل، مسجد سلیمان، شوش و باوی هم مرز می باشد. با عبور رودخانه های بزرگ کارون و دز از این شهر، علاوه بر رونق کشاورزی و دامداری، شرایط ایجاد تاسیسات و سازه های آبی باستانی فراهم شده است و همین امر باعث شده است شوشتر در دنیا با عنوان پایتخت سازه های آبی جهان شهرت یابد.

زبان مردم شوشتر فارسی و با گویش شوشتری می باشد. گذر تاریخ گویش های عربی و بختیاری را به گویش های مردم این شهر اضافه کرده است. گویش شوشتری بسیار نزدیک به گویش دزفولی می باشد. مردم شوشتر مسلمان بوده دارای مذهب شیعه می باشند.

۱-۲ فرهنگ و آداب و رسوم مردم شوشتر

شوشتریان مردمانی صلح طلب و متمدن هستند آنها از قدیمی ترین و اصیل ترین مردمان خوزستان هستند. سالیان طولانی، عرب ها و بختیاری ها نیز در کنار شوشتریان در شوشتر زندگی می کنند. زنان و مردان عرب شوشتر پوشش محلی دارند. مردان از دشداشه که لباسی بلند، یکسره و تا مچ پا و به رنگ سفید می پوشند. زنان نیز از عبایه، یا عبا که نوعی چادر مشکی می باشد استفاده می کنند.

شوشتر زادگاه شعرا، ادبا و نویسندگان بزرگی مانند تقی الدین محمد شوشتری (ادیب، مترجم و شاعر ایرانی)، شهاب شوشتری (شاعر)، ابوالعلاء شوشتری (شاعر)، سیدمحمدتقی آل سیدغفور (نماینده مجلس)، مرتضی محیط (نویسنده و پژوهشگر) و عبدالکریم بهنیا (نویسنده و پدر علم فئات ایران) برخی از مشاهیر این شهر تاریخی هستند.

۱-۳ موسیقی در شهرستان شوشتر

موسیقی در شهر شوشتر قدمت تاریخی دارد. به طوریکه موسیقی مقامی شوشتری در فهرست میراث معنوی سازمان میراث فرهنگی ثبت شده است. تار، نی جفته، تنبک، دف، سرنای کوچک و دهل از مرسوم ترین سازهای مورد استفاده در موسیقی شوشتری هستند از خوانندگان و نوازندگان مشهور موسیقی مقامی شوشتری در ایران می توان محمدضا شجریان، حسین علیزاده، همایون شجریان و عبدالمجد برجسته نام برد. عالیم قاسیموف نیز از خوانندگان جمهوری آذربایجان آواز های شوشتری و یا نغمه های شوشتری را به زیبایی اجرا می کند.

۱-۴ جاهای دیدنی شوشتر

شوشتر از قدیمی ترین و باستانی ترین شهرهای ایران است که قدمت آثار تاریخی آن ده هزار سال برآورد شده است. از زمان ایلامیان و هخامنشیان شهر شوشتر یکی از مهمترین شهرهای ایران بوده و سازه های مهندسی و تاریخی مهمی در آن بنا و در طول تاریخ توسط حکمرانان مختلف بازسازی شده است. با بازدید از شهر باستانی شوشتر، غرق در تاریخ و تمدن این شهر خواهید شد. آشنایی و شناخت آثار تاریخی شوشتر در برنامه ریزی سفر و دیدن مهمترین آثار به شما کمک می نماید تا انتها با ماه همراه باشید تا با جاذبه های توریستی و گردشگری شهر شوشتر بیشتر آشنا شوید.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱-۵ تاریخچه شهرنشینی

ابن مقفع گوید: «اول شهری که پس از توفان نوح بنا نهادند، شوش و شوشتر بود.» برخی مورخان گفته‌اند شوشتر را هوشنگ پیشدادی بنیان نهاد، هنگامی که وی از شوش به تفرج خارج گشت و به دشتی خوش آب و هوا با رودخانه‌ای پر آب و جنگلهای پردرخت رسید و به آن منطقه صفت افضل بر شوش نسبت داد: «شوش تر»، یعنی از شوش بهتر و دستور داد شهری به‌غایت زیبا و عظیم بنا کنند. در روزگاری که رسم زندگی بر کوچ نشینی بوده سنگ بنای شهری را بنا نهاده‌اند که پس از طی هزاره‌ها تا امروز آباد است. بسیاری از شهرها، با پیشرفت یک روستا به شهر تبدیل شده‌اند، اما سنگ بنای شوشتر از ابتدا شهر بوده‌است.

الف) پیش از اسلام

متون تاریخی بسیاری از وجود قلعه سلاسل و نهر دارا یا داریوش شوشتر حکایت می‌کنند که این آبادی شوشتر را در دوران هخامنشی اثبات می‌کند. از دوران اشکانیان نیز باستان شناسان اشیا و سفالهای بسیاری در محدوده شهر شوشتر کشف کرده‌اند. اما شوشتر در زمان ساسانیان از شهرهای مهم ایران بوده و توجه حکومت را بسیار به خود معطوف کرده‌است. به گونه‌ای که والرین امپراتور روم (معروف به قیصر روم) را که شاپور اول ساسانی اسیر کرده بود به‌آبادی و عمران شوشتر می‌گمارد و بنا یا تجدید بنای سد شادروان را به وی می‌سپارد. در دوران ساسانیان تأسیسات آبی عظیم و پیچیده‌ای در شوشتر ساخته شده‌است که اکنون از مجموعه آن‌ها به‌عنوان بزرگ‌ترین موزه آبی دنیا یاد می‌کنند. سدها، پلها، آسیابها و کانال‌های بسیاری از آن دوران در شوشتر به یادگار مانده‌است.

ب) پس از حمله مسلمانان

در سال ۱۷ هجری در جنگ شوشتر مسلمانان پس از محاصره طولانی موفق به فتح شوشتر می‌شوند. فرمانده لشکر ایرانیان، هرمزان و لشکر مسلمانان ابوموسی اشعری بود. در این جنگ براء بن مالک از صحابه پیامبر کشته شد. که در کنار قلعه سلاسل مدفون است و آرامگاهش اولین بقعه اسلامی در ایران است. هرمزان نیز به دست مسلمانان اسیر گشت و وی را به امام علی سپردند. در دوران اسلامی شوشتر از نظر علمی، فرهنگی و معارف اسلامی به مرحله‌ای رسید که همواره مورد توجه بود و در تمام دوران اسلامی مرکز حکومتی خوزستان بوده‌است. در آن دورانهایی پر از کشمکش، در شورشهایی که علیه خلفای اموی و عباسی صورت می‌گرفت تا حمله مغولان خوزستان از موقعیت استراتژیکی برخوردار بود و فتح شوشتر بمنزله تسخیر خوزستان بود.

ج) دوره صفویان تا زندیان

در دوره صفویه شخصی به نام واخشتوخان از طرف دربار به حکمرانی شوشتر گماشته شد. این شخص در شوشتر دست به عمران و آبادی زد به طوری که طبق نوشته تذکره شوشتر: «در آن زمان مردم شوشتر در وقت بسیار خوش بوده و روزگار به فراغت می‌گذرانیدند.» از جمله موارد مهم در این دوران می‌توان به حمله سید محمد معروف به مشعشع در اواخر قرن نهم اشاره کرد. وی با ادعای مهدویت و با عنوان امام دوازدهم، اعراب ناحیه هویزه را پیرو خود گردانید و به شوشتر و دزفول و بهبهان قشون کشی نمود. تا اینکه شاه اسماعیل قشونی را به خوزستان روانه کرد و دوباره زمام امور را به دست گرفت. چندی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بعد با مرگ شاه اسماعیل و جانشینی شاه طهماسب خردسال ناامنی‌های دوره‌ای ادامه یافت تا اینکه در زمان شاه عباس مجدداً دولت مرکزی توانست امنیت را برقرار کند.

در زمان نادرشاه افشار بعلت شورشی که در این شهر بر علیه حکومت مرکزی صورت گرفت نادرشاه به شوشتر لشکر کشید. و پس از فتح دستور به بازسازی بند میزان داد. پس از ورود نادر به شوشتر، جمعی از افشارها در روستاهای اطراف شوشتر از جمله بلیتی و درخزینه سکنی گزیدند.

در زمان کریم خان زند و پس از مرگ وی اختلاف‌های نعمتی‌ها و حیدری‌ها در شهر رخ می‌داد، از این رو گاهی اداره شهر به خانواده مرعشی که خانواده معروف و محترمی بودند سپرده می‌شد. در این دوران مجدداً تعمیر بند میزان انجام شده و آب به نهر داریون وارد شد. کتاب فائق البیان که به قلم یکی از سادات جزایری نوشته شده، داستان ساخت آن بند را شرح می‌دهد و از فراوانی کشت و سبزی و ارزانی میوه و شادی مردم سخن می‌گوید.

دوره قاجار

از وقایع مهم دوران قاجار می‌توان به همه‌گیری بزرگ طاعون در خوزستان و شوشتر در سال ۱۲۴۷ هجری قمری اشاره کرد که نیمی یا بیش از نیمی از مردم شوشتر از گزند آن در امان نماندند. از دیگر موارد مهم کشف نفت در نزدیکی شوشتر در محلی به نام نفتون در سال ۱۳۰۹ قمری (۱۹۰۱ میلادی) بود. تا قبل از این تاریخ، چشمه‌های طبیعی قیر در این مکان وجود داشت که توسط یکی از خانواده‌های قدیمی شوشتر که به سادات قیری مشهور بودند استحصال می‌شد. انگلیسیها علاوه بر پرداخت مبلغی به مظفرالدین شاه، طی قراردادی موسوم به قیری-داری که بین نمایندگان خاندان قیری و ویلیام داریسی منعقد شد و توسط روحانیون شوشتر و کنسولگری انگلیس نیز امضا شد، امتیاز استحصال قیر و نفت را بر عهده گرفتند. (بعدها در محل کشف نفت، به تدریج شهر مسجدسلیمان بنا شد) در اواخر دوره قاجار، با وجودی که شوشتر همچنان مرکز خوزستان بود و حکمران ایالت از تهران فرستاده می‌شد، به دلیل اعمال نفوذ شیخ خزعل بعضی از حکمرانان ناچار به ترک شهر می‌شدند. چنان‌که در سال ۱۳۴۱ هجری قمری ظهیرالملک حکمران خوزستان در شوشتر به این وضعیت دچار گردید. در تلگرامهای تندی که بین رئیس الوزرا (رضاخان) و شیخ خزعل رد و بدل شد، خزعل نوشت: «من به هیچ روی شما را رئیس شورای وزیران نمی‌شناسم. شما غاصب هستید و بی هیچ دلیلی پادشاه قانونی و مشروطه خواه را از کشور رانده‌اید» رضاشاه قشونی را به شوشتر روانه کرد. در شوشتر با ورود قشون دولتی (پنجم جمادی الاول ۱۳۴۲ هـ ق - آذر ۱۳۰۳ هـ ش) نیروهایی به تحریک شیخ خزعل اقدام به تیراندازی به قلعه سلاسل کردند اما پس از یک ساعت با شنیدن صدای توپ قشون دولتی پا به فرار گذاشته و نیروهای دولتی بسادگی بر اوضاع مسلط شدند. پس از این رویداد، جشنی با حضور اهالی شوشتر و احمد کسروی رئیس عدلیه خوزستان مستقر در شوشتر برگزار شد. پس از چندی رضاخان شخصاً به شوشتر سفر کرد و مردم با بستن طاق نصرت از امامزاده عبدالله تا قلعه سلاسل از وی استقبال کردند. این رویدادها پایانی بود بر چند دهه ناامنی در شوشتر.

دوره پهلوی

در ابتدای دوره پهلوی با احداث راه‌آهن و مخالفت روحانیت با عبور آن از شوشتر و بی رونق گشتن کشتیرانی در کارون شمالی، شوشتر موقعیت بندری خود را از دست داد و متعاقب رکود اقتصادی در شوشتر، مرکزیت ایالت خوزستان به بندر ناصری (اهواز امروزی) منتقل شد. (منبع شامل دلایل انتقال مرکزیت ایالت نمی‌شود) در دهه ۱۳۵۰ خورشیدی، به فرمان محمدرضا شاه پهلوی، شرکت کشت و صنعت کارون، با عنوان بزرگ‌ترین کارخانه تولید قند و شکر خاورمیانه، آغاز به کار کرد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- ۵ معماری اسلامی

ایران در مرز میانه گرایش های شدید مذهبی و باورهای تاریخی و فرهنگی و آیینی از یک سوء و مختصات نظم پذیری و بریدن از هستی شناسی به شیوه کهن و روی آوری به معرفت شناسی (epistemology) از طریق عقل محوری خود بنیان ابزار ساز جهان مدرن از سویی دیگر؛ قرار گرفته است که در آن حتی بازگشت مجدد به اسطوره ها و مناسک آیینی از دیدگاه عقلی و کاربردی صورت می گیرد و از ابعاد ایمانی و اعتقادی تهی است.

اینک جهان غیر غربی به علت فاصله شدید از تولیدات فکری و مادی جهان غرب؛ و در عین حال وابستگی گریز ناپذیر به آنها؛ چاره ای ندارد جز یافتن راه حلی که بتواند به صورتی فراگیر؛ تمامی جنبه های دخیل در آنچه را خواسته یا ناخواسته معروض سیطره آن قرار گرفته است؛ در بر گیرد تا بدین طریق امکان ارتباط با جهان خارج از خود را داشته باشد. از طرف دیگر جهان غرب نیز در خلا معنایی حاضر؛ گریزی جز شناخت فرهنگ های دیگر کشورهای جهانی ارتباط با آنها به منظور ادامه حیات خود نمی یابد.

بر این مبنا به نظر می رسد که راه حل منطقی این باشد که در عین توجه به درد فرهنگ عرفانی و دینی و ابلاغ پیام آن در صورت های هماهنگ با دیدگاههای امروز و تکنیکها و دستاوردهای جدید شکلی ویژه از تلفیق مؤلفه های پدید آورنده عرضه گردد به گونه ای که صورت زیبای برآمده از عناصر زمانی؛ ظرفیت پذیرش معنای ژرف و گسترده بی زمان را در خود بیابد.

در شکل گیری معماری ایران، نظر، جهان بینی و تفکر ارتباط بسیار نزدیک با فضا داشته است. این امر ممکن است در مرحله اول جستجوگر حل مسائل جوی و اقلیمی بوده باشد ولی در مراحل تکمیلی، ذهنیتی مشهود است که در آن کلیه تحولات عقلانی و تخیلات معنوی نفوذ کرده اند. همان گونه که پیوند نگاه به دنیا و زندگی در جوشش مکانها و فضاها در تمامی ساختمانهای معماری سنتی به چشم می خورد.

در این تحلیل ویژگیهایی قابل استخراج است که تقریباً خاص این مملکت است و طبیعتاً از آنجا که بستر ارزش اصلی آن اسلام بوده است این ویژگیهای کالبدی و فضایی معماری در دیگر کشورهای اسلامی نیز قابل مشاهده است.

در انتهای این تحلیل و استخراج ویژگیها، شاید مفید باشد که مسیر شکل دهی فضا را با دیگر معماریهای جهان مقایسه نمود و حضور فرهنگ را در این پیوند جست. در ضمن کاملاً روشن است که معماری همیشه آینه انسان و آرزوهایش بوده است و در شکل گیری معماریهای جهان بدون شک ارزشهای فناپذیر و جاویدان حضور دارند که فصل مشترک آن موجودیت انسان در زمین و جهان بینی اوست.

در مطالعه معماری ایرانی و استخراج مفاهیم، مبانی و ویژگیهای آن کاملاً روشن است که اساس و شالوده اصلی آن در فلسفه وجودی این سرزمین بوده است و در نتیجه، مطالعه آن بدون عمیق شدن در مسائل اجتماعی، فرهنگی، دینی و ادبی ناممکن است و روش تطبیقی رفت و برگشتی بین قالب (صورت) و فلسفه اجتناب ناپذیر می باشد. دشواری این تحلیل از همین جا آغاز می شود. چرا که کالبد همیشه قابل نقد علمی است، به ویژه هنگامی که این نقد در ارتباط با محیط فیزیکی و جغرافیایی صورت می گیرد. مطلب پیچیده تر، راز فضای فرهنگی است که بدون سفر عاشقانه در ژرفای انتزاعی و معنوی آن به دست نمی آید. تمام معماریهای برجسته جهان رازی دارند که فقط با چشم دل می توان به آن راه یافت. در ایران این نگرش عاطفی هنگامی حاصل می شود که تعادل و پیوندهای محیطی و معنوی انسان با استحکام و تعادلی مطلوب برپا شده.

۱- ۶ تاریخچه معماری ایران

عمر هنر در ایران به قدمت تاریخ است و معماری به طور ویژه از هنرهای قدیمی محسوب می شود. رونق و اعتلای معماری در ایران از دوران باستان گواه این ادعا است؛ زیرا که ایران یکی از نخستین کانونهای شهرسازی، سدسازی و مهندسی به حساب می آید.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

برای اولین بار ایرانی‌ها آجر را درست کردند و آن را در معماری به کار بردند؛ نمونه بسیار قدیمی آن در معبد چغازنبیل واقع در شوش است. شاید بتوان با این اثر، قدمت معماری بشر را برآورد کرد.

به این ترتیب آثار تاریخی، بناهای باستانی و دهکده‌های متعدد از قدیم در جای‌جای خاک ایران به چشم می‌خورد؛ آثاری که جسته و گریخته از میان نوشته‌های باستان‌شناسی و شرق‌شناسی نشان می‌دهد که معماری از پنج هزار سال قبل در این مرز و بوم وجود داشته است.

نظری اجمالی به معماری ایران در عهد باستان این ویژگی را آشکار می‌سازد که معماری ایرانی بر سه اصل استحکام، آسایش و انبساط استوار است. معماری ایرانی در طول تاریخ خود دارای اصالت طرح و سادگی توأم با آرایش و تزیین بود. تمامی گستره ایران به‌ویژه روستاها و آثار قدیمی و باستانی آن چون کتاب زنده، اما فرسوده‌ای از تاریخ معماری هستند.

در ایران کمتر روستایی وجود دارد که در آن معابد باستانی ناهید، قلعه گبری و قلعه سلسال (صلصال)، طاق‌های ضربی یا هلالی به چشم نیاید. روستاهایی که در آن‌ها بقعه‌ها و امامزاده‌ها یا قلعه‌های معروف با مضامینی افسانه‌ای و تاریخی وجود دارند. برای مثال می‌توان به قلعه مرو و قلعه اصفهان یا قصر کیاکسار پادشاه ماد در همدان، کاخ پاسارگاد و تخت جمشید یا پارسه، آثار شوش، ایوان مدائن یا طاق کسری در تیسفون اشاره کرد.

سیر تکاملی هنر ایرانی از جمله معماری، ریشه در حوادث تاریخی و طبیعت اقلیمی ایران دارد. فرهنگ‌های فاتحان و مغلوبانی که پا به ایران گذاشتند. بی‌شک آنان سهم مهمی در فرهنگ معماری این مرز و بوم دارند. آداب و رسوم، مراسم مذهبی، روحیه و اخلاقیات، اندیشه و عقیده نسل‌ها در معماری ایران انعکاس واضحی دارد و نه تنها در بناهای عظیم، بلکه در آثار کوچک هم این انعکاس را می‌توان یافت.

معماری ایرانی در زمان‌های مختلف از ابتدای عصر امپراتوری مادها از شکوه و عظمت بالایی برخوردار بود و به مرور پیشرفت کرد. در اواخر این مرحله تاریخی معماری دوره اسلامی با تجهیزات و سلیقه‌ای به شیوه ساسانیان از چنان جلوه‌ای برخوردار بود که در دنیا کم‌نظیر است. به‌طور کلی تاریخ معماری ایران را از منظر زمانی می‌توان به چندین دوره تقسیم کرد.

پنج هزار سال قبل از میلاد مسیح ایرانیان که زمستان‌ها و تابستان‌ها کوچ می‌کردند، شروع به ساخت خانه‌های سفالی و ابزارهای سنگی پیشرفته کردند. آن‌ها با افزودن قسمت‌هایی از جنس استخوان، خانه‌هایشان را تکمیل می‌کردند. وسایل خانه را با رنگ‌های قرمز و مشکی رنگ می‌کردند و در آتش می‌پختند. به این ترتیب پایه‌های معماری ایران بنا نهاده شد. چهار هزار سال قبل از میلاد مسیح ساکنان زاگرس دهکده‌ها را ساختند و به‌تدریج به‌صورت متراکم زندگی کردند و معماری معنا گرفت.

سه هزار سال قبل از میلاد مسیح برای اولین بار سنگ سفید، قیر و انواع دیگر سنگ‌ها برای ساخت‌وساز استفاده شد. دو هزار سال قبل از میلاد مسیح، آمدن آریایی‌ها به فلات ایران مهم‌ترین اتفاقی بود که منجر به اوج‌گیری معماری شد. ساخت سفال‌های نازک در نواحی البرز و همسایگان آن گسترش یافت. ساختمان‌های مجللی با دیوارهای آجری با نقاشی‌هایی با طرح‌هایی از انسان‌ها در برج‌های فلکی درختان و سایر شکل‌ها تزیین شد، شهرنشینی توسعه یافت و کنده‌کاری‌های سنگی به مرحله‌ای رسید که زیبایی چشمگیری به شوش بخشید.

هزار سال قبل از میلاد مسیح به‌دلیل عدم دسترسی به اسناد باستان‌شناسی، به‌عنوان دوران سیاه پیشینه تاریخ معماری ایرانی شناخته می‌شود. طبق یافته‌های اندک به‌دست آمده، چوپانان و کشاورزان ثروتمندی در دامنه‌های البرز زندگی می‌کردند و آثار معماری پیشرفته‌ای داشتند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱-۷ روش پژوهش

این پژوهش، به روش مطالعه کتابخانه ای انجام شده است که در این ارتباط، از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی بهره‌گیری شده. اکثر منابع مورد استفاده، کتب و مقالات داخلی و سایت‌های اینترنتی علمی معتبر داخلی و جزوات آموزشی و نیز عموماً اسنادی که مرتبط با موضوع معمار ایرانی و اسلامی وجود داشت مورد تحلیل و استخراج متنی قرار گرفت.

روش تحقیق کتابخانه ای یا روش‌های کتابخانه ای در تمامی تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی در بعضی از آنها در بخشی از فرآیند تحقیق از این روش استفاده می‌شود و در بعضی از آنها موضوع تحقیق از حیث روش، ماهیت کتابخانه ای است و از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه ای است. که پژوهش ما اساساً بر مبنای ماهیت کتابخانه ای و تحقیق میدانی صورت گرفته است.

۲-۷ منطق تحقیق میدانی

تحقیق میدانی (Research Field) تحقیق میدانی بیشتر یک جهت‌گیری نسبت به امر تحقیق است تا یک سری روشها و تکنیکهای کاربردی. روش میدانی بیشتر شبیه چتری است که دربرگیرنده فعالیتهای هر روش ممکن برای دستیابی به دانستههای مورد نظر و فرایندهای تحلیل درباره اطلاعات است.

۸- نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل و بررسی به وجود آمده و تفکیک بناهای تاریخی و مذهبی شهرستان شوشتر از جنبه‌های تاریخی / مذهبی / فرهنگی / اقتصادی به موارد زیر رسیدیم:

سازه‌های آبی شوشتر

شوشتر، شهری در استان خوزستان و ایران است، که به‌عنوان شهری با تاریخ و فرهنگ بسیار قدیمی شناخته می‌شود. یکی از ویژگی‌های بارز شوشتر سازه‌های آبی منحصر به فرد است که به‌عنوان نماد شهر و جاذبه‌های گردشگری آن شناخته می‌شوند. سازه‌های آبی شوشتر عبارت‌اند از سازه‌های سنتی ساخته شده از خاک به‌منظور نگهداری و تخزین آب. این سازه‌ها معمولاً به‌صورت قنات‌ها، چاه‌ها و سرداب‌ها در زیرزمین ساخته می‌شوند و می‌توانند به عمق‌های قابل توجهی نفوذ کنند. از آنجاکه شوشتر در منطقه‌ای خشک و دارای کمبود منابع آب است، سازه‌های آبی اهمیت زیادی در تأمین نیازهای آبی مردم و کشاورزی شهرداری دارند.

قنات‌ها در شوشتر به‌صورت شبکه‌هایی از راهروها و سیستم‌های آبی زیرزمینی است که آب را از منابع آبی مانند رودخانه‌ها یا چشمه‌ها به سمت مناطقی نظیر باغ‌ها، مزارع و نیازهای شهری هدایت می‌کنند. این قنات‌ها با استفاده از نور خورشید و تنش‌های هیدرولیکی طراحی شده‌اند تا آب را به‌طور پایدار و بدون استفاده از انرژی برق جابجا کنند. علاوه بر قنات‌ها، سرداب‌ها و چاه‌ها نیز در شوشتر وجود دارند. سرداب‌ها سازه‌هایی هستند که آب را از منابع آبی جمع‌آوری و در زیرزمین ذخیره می‌کنند تا در زمان مورد نیاز استفاده شود. چاه‌ها نیز به‌عنوان یک روش سنتی و قدیمی در استخراج آب مورد استفاده قرار می‌گیرند.

سازه‌های آبی شوشتر همچنین ارزش تاریخی و معماری بسیاری دارند و نشان از تخصص مهندسان و معماران گذشته در بهره‌برداری از آب و مدیریت آن دارند. این سازه‌ها به‌عنوان میراث فرهنگی و یک جاذبه گردشگری در شوشتر شناخته می‌شوند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

و بازدیدکنندگان را به دوران گذشته و فنون مهندسی قدیمی در مدیریت آب می‌برند. برج کلاه‌فرنگی شوشتر یکی از جاذبه‌های تاریخی و معماری در شهر شوشتر است. این برج به‌عنوان نماد شهر شوشتر و یکی از بناهای برجسته در منطقه خوزستان شناخته می‌شود

برج کلاه‌فرنگی شوشتر

این برج در قسمت شمالی شهر و در نزدیکی روستای چغاخور قرار دارد. این برج از طریق رودخانه کارون به مناطق دیگری از شهر وصل می‌شد و قدمتی برابر با بیش از یک هزار سال دارد. این بنا با ارتفاع حدود ۲۵ متر و قطر پایه‌ای حدود ۸ متر از آجر ساخته شده است.

برج کلاه‌فرنگی شوشتر به‌عنوان یک برج مرموز و سنتی شهر شوشتر، توجه بازدیدکنندگان را به خود جلب می‌کند. طراحی برج با الهام از معماری سنتی و فرهنگ منطقه صورت گرفته است. برج دارای قسمت‌هایی است که شامل سنگ‌های منحوت، قطعات سفالی و آجری می‌باشند. اکنون برج کلاه‌فرنگی شوشتر به‌عنوان یک موزه و مرکز فرهنگی در شهر شوشتر فعالیت می‌کند. این موزه شامل آثار و اشیاء باستانی، اطلاعات تاریخی و فرهنگی منطقه و نمونه‌هایی از صنایع دستی محلی است. بازدیدکنندگان می‌توانند در این موزه به آثار باستانی و هنرهای محلی دسترسی داشته باشند و از زیبایی‌های فرهنگی منطقه لذت ببرند.

بند میزان شوشتر

این بند یکی از بندهای تاریخی و فرهنگی در شهر شوشتر است. که در یک نقطه بالا و استراتژیک قرار گرفته است و نقش مهمی در کنترل آب و کشاورزی منطقه داشته است. بند میزان شوشتر از دوره صفویه برای تنظیم جریان آب رودخانه کارون بنا شده است. با ساخت این بند، آب رودخانه به مناطقی نظیر باغ‌ها، زمین‌های کشاورزی و شهر شوشتر هدایت می‌شود و برای آبیاری و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

استفاده در کشاورزی و زندگی روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرد. بند میزان شوشتر دارای ساختاری مهندسی بسیار پیچیده است

این بند شامل سرریز، سد، قنات‌ها و سیستم‌های آبی متعددی است که به صورت شبکه‌ای در کنار رودخانه قرار گرفته‌اند. سد بند میزان شوشتر باعث ایجاد یک مخزن آب در این منطقه شده است و با تنظیم پلکان‌های آبی و سیستم منحصر به فرد خود، بتواند جریان آب را به شکل مورد نیاز کشاورزی و شهری تنظیم کند. بند میزان شوشتر علاوه بر اهمیت آبیاری و کشاورزی، ارزش تاریخی و فرهنگی دارد. این بند شاهد تخصص مهندسان و معماران سابق در بهره‌برداری از منابع آب و مدیریت آن است. علاوه بر آن، این بند به عنوان یک جاذبه گردشگری نیز مورد توجه قرار می‌گیرد و نظر بازدیدکنندگان را از زیبایی‌های طبیعی و فنون مهندسی در مدیریت آب جلب می‌کند

پل بند لشکر شوشتر

این پل به طول ۱۲۴ متر و ارتفاع ۸ متر، یکی از بناهای تاریخی و زیبای شوشتر است و جزو جاذبه‌های گردشگری منطقه محسوب می‌شود. قدمت این پل به دوره ساسانی برمی‌گردد و نمونه‌ای از معماری دوره صفویه است. بازسازی و مرمت پل در دوره صفویه نیز صورت گرفته است. شوشتر شهری باستانی و تاریخی است که ریشه‌های آن به حدود ۱۰ هزار سال پیش برمی‌گردد. اهمیت این شهر در دوره عیلامیان و ساسانیان نیز مشهود است و بناهای آبی متعددی در آن ساخته شده‌اند. پل بند لشکر شوشتر به عنوان یک بنا تاریخی و معماری باستانی، برای بازدیدکنندگان و گردشگران علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ منطقه بسیار جذاب خواهد بود.

خانه مستوفی شوشتر

این خانه یکی از بناهای تاریخی و معماری در شهر شوشتر است. این خانه در قلب شهر و در نزدیکی بازار قدیم شوشتر واقع شده است. خانه مستوفی یک نمونه فرهنگی و زیبای معماری سنتی ایرانی است. خانه مستوفی به دلیل طراحی معماری خاص و جزئیات زیبایی که در آن استفاده شده، جذابیت زیادی دارد. این خانه از طراحی باغچه داخلی و حیاط مرکزی، اندازه بزرگ اتاق‌ها و سقف‌های بلند، نمای خارجی زیبا و استفاده از عناصر معماری سنتی مانند گنبد و آجرهای مزین شده، برخوردار است. این خانه به عنوان یک میراث فرهنگی و تاریخی محسوب می‌شود و جذابیت زیادی برای بازدیدکنندگان دارد. خانه مستوفی با استفاده از سنگ‌های محلی و با استفاده از طراحی‌های معماری سنتی ساخته شده است. این خانه دارای نمای بسیار زیبا و جزئیات معماری خاصی است که شامل گنبد، ترازها، دیوارهای سنگی و پنجره‌های سنتی می‌شود. همچنین، داخل خانه مستوفی نیز دارای اتاق‌های بزرگ و حیاط مرکزی زیبا است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کاروانسرای افضل شوشتر

این کاروانسرا یکی از سازه‌های تاریخی و مهم در شوشتر است. که در قلب شهر و در محله افضل واقع شده است. افضل در گذشته یکی از محله‌های مهم شوشتر بود و با مردمان مختلفی که در آن زندگی می‌کردند، مشهور بود. کاروانسرای افضل شوشتر به‌عنوان یک مرکز استراحت و اقامت برای کاروان‌ها و مسافران در مسیرهای تجاری مورد استفاده قرار می‌گرفت. این ساختمان بزرگ دارای طراحی معماری سنتی است و شامل یک حیاط بزرگ با درب‌های چوبی، اتاق‌های کوچک و بزرگ، اماکن عمومی و امکانات رفاهی برای مسافران است کاروانسرای افضل شوشتر با عناصر معماری سنتی ایرانی مانند سقف‌های چوبی، تزئینات آجری و نقش‌های زیبا بر روی دیوارها و درب‌ها، تمامیت خود را حفظ کرده است. امروزه، این کاروانسرا به‌عنوان یک مرکز فرهنگی و گردشگری استفاده می‌شود و میزبان بازدیدکنندگانی است که به شوشتر سفر می‌کنند و می‌خواهند از فرهنگ و تاریخ این منطقه آگاهی کسب کنند.

مسجد جامع

مسجد جامع شوشتر یکی از قدیمی‌ترین آثار مربوط به دوران پس از اسلام در ایران به حساب می‌آید. قدمت این مسجد را در حدود ۱۲۰۰ سال تخمین زده‌اند. این مسجد از خشت و گل ساخته شده است و دارای چندین شبستان و رواق است.

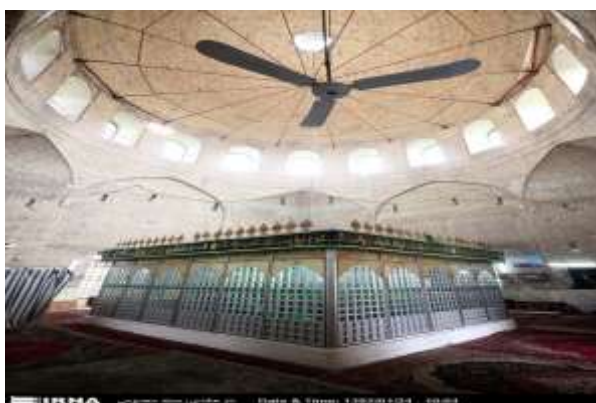
ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مرقد حاج شیخ جعفر شوشتری (ره)

آنچه هویدا است بزرگی و عزت مندی عالمان و فرهیختگان یک اقلیم است که سبب رشد و تعالی معنوی و روحی و فرهنگی یک شهرستان می شود. شوشتر به دلیل وجود عالمی ربانی و جلیل قدر از این موضوع عزت و سربلندی زیادی بر راستای موفقیتش می بیند.

۹- نکات پژوهشی

- (۱) این پژوهش سعی در بیان سبک ایرانی اسلامی معاری داشت که با انتخاب شهرستان شوشتر گذری به این امر زده شد.
- (۲) بناها تاریخی مذهبی شهرستان از جنبه های اقتصادی و مذهبی و فرهنگی تاثیر بالایی در جلوه شهری دارند.
- (۳) ثبت جهانی ۱۱۴ اثر مختلف در جهان معماری و یونسکو سبب بالندگی معماری ایرانی اسلامی و آوازه معماران چیره دست ایران گردیده است.
- (۴) در آینده نگرى پژوهشى شهرهاى اصفهان/همدان / شیراز/ تبریز و گیلان بررسی گردد

تشکر و قدردانی

حضور خدایی که بشدت نیاز است و نامش و حکمتش آرام بخش قلوب مومنان می باشد

عرض ارادتی خالصانه به سید سالار سرور شهیدان امام حسین (ع) که خیلی خیلی از احساس پاکم و وجودم را از برکاتش دارا هستم

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

وبیانی سرشار از مهربانی و عشقی پر از مهر و وفا به پدر و مادر و برادرم که اعماق قلبم و وجودم به احترام شما می
تپد.

مراجع

- نظام آبی تاریخی شوشتر، کنوانسیون میراث جهانی یونسکو، ۲۰۰۸
- میرزایی، خ. (۱۳۹۰) پژوهش، پژوهشگری و پژوهشنامه نویسی، جلد اول - چاپ دوم.
- غلام رضا خاکی (۱۳۹۳) روش تحقیق کمی و کیفی کتاب جلد اول
- الهام و برداشت از مفاهیم بنیادی معماری ایران جزوه درسی دانشگاه ۱۳۹۰
- احسان لیلوی شوشتری و عرفان لیلوی شوشتری "چیستی آثار باستانی شهرستان شوشتر و جغرافیای اقتصادی وسعت یافته آن به قلم تحقیقات میدانی مقاله کنفرانس چهارمین همایش بین المللی ایده های نوین در معماری، شهرسازی، جغرافیا و محیط زیست پایدار ۱۴۰۱
- شوشتر یعنی خوبتر (اکرم مریدی)
- شوشتر در گذر تاریخ (محمد تقی زاده)